

УДК 373.2:81-028.31:792.091(045)

Василенко О. М.

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

А Розглянуті особливості мовленнєвого розвитку як молодших, так і старших дошкільників. Схарактеризовані проблеми, які виникають під час мовленнєвого спілкування. Обґрунтована доцільність використання театральної діяльності як важливого чинника мовленнєвого розвитку дошкільників. Проаналізовані класифікації театральної діяльності.

Ключові слова: мовленнєвий розвиток; дошкільники; театралізована діяльність

Актуальність проблеми. У Базовому компоненті дошкільної освіти зазначається, що «становлення України як демократичної держави, входження її в єдиний європейський простір зумовлюють прогресивні зміни у стратегії розвитку національної системи дошкільної освіти» [3]. Одним із базових завдань і провідною компетентністю дошкільника є мовленнєвий розвиток, який становить одну зі складових інваріантної частини Базового компоненту – «Мовлення дитини». Постає гостра потреба в переусвідомленні й оновленні теоретичних і практичних підходів, пошуку нових – інноваційних і творчих шляхів вирішення цього питання.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічних джерел свідчить про те, що окремі аспекти проблеми мовленнєвого розвитку дошкільників і майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів досліджували: М. Алексеева, Л. Артемова, Н. Бабич, Г. Бакуменко, Л. Варзацька, Ю. Косенко, Т. Котик та ін., комунікативну лінгвістику – Ф. Бацевич, Л. Златів, І. Кузнецов, Л. Лучкіна, Т. Ольховецька, М. Пентиліук, Г. Полатай, В. Русанівський, О. Селіванова, О. Семенов та ін., культуру спілкування – А. Бондаренко, О. Винославська, Б. Головин, О. Дорошенко, М. Ляш, Г. Клочек, А. Коваль, А. Матвієнко, А. Мурашко, Г. Чайка та ін.; розвиток театралізованої діяльності – А. Богущ, Н. Водолага, Н. Гавриш, Т. Котик та ін.

Ученими М. Алексеевою, Л. Бех, Л. Божович доведено, що лише незначна частина вихователів і майбутніх фахівців досягає високого рівня мовленнєвого розвитку. Більшість із них мають нерозвинену мовленнєву культуру, схильні переважно до репродуктивної діяльності, у них відсутня ініціатива та прагнення самовдосконалення. Це негативно відображається на особистих досягненнях у процесі професійно-педагогічної діяльності, на життєвому самовизначенні [1; 4; 6].

Проте, проаналізувавши дані наукові доробки виявлено, що саме театралізовану діяльність не було в них відображено, що й підтверджує актуальність дослідження в цьому напрямку.

Метою статті є проаналізувати науково-педаго-

гічну, спеціальну літературу щодо виявлення впливу театралізованої діяльності як важливого чинника розвитку мовлення дошкільників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Власний досвід роботи викладачем-методистом Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» кафедри теорії та методики дошкільної освіти дає підстави стверджувати, що актуальним нині є питання культурного мовленнєвого розвитку дошкільників. Під час проходження педагогічної практики майбутніми вихователями у ДНЗ виявлено, що потребує вдосконалення рівень професійної компетентності вихователів, батьків і як наслідок самих дошкільнят.

Г. Беленька підкреслює, що мова вихователя – еталон для дітей, це головна умова й засіб формування мови дітей [5]. Також вона зазначає, що в мовленні вихователів ДНЗ нерідко трапляються помилки. Серед найпоширеніших учена наводить такі: порушення орфоепічних норм вимови звуків за їх позначенням, хоча написання не завжди передає літературну вимову слова (тіці – ті[цц]і, учишся – учи[сс]я, смієшся – сміє[сс]я); порушення наголосу у словах (читання, завдання, була, нести тощо); помилки у вимові голосних і приголосних звуків: [а] замість [о] (карова хадила), [і] замість [и] (зіма), [х], [хв] замість [ф] (Хведір, хутбол). Пом'якшення шиплячого [ч] (чяс, шястя); уживання незрозумілих дітям слів: спеціальних термінів (декоративне малювання, властивості предметів), слів іншомовного походження; неточне вживання слів (Що ти бажаєш сказати?, добротна казка, симпатична кімната, поставте руки на стіл); уживання слів-паразитів (значить, от); синтаксичні та граматичні помилки (Сьогодні у групі відсутні троє дівчаток по хворобі); надмірна пестливість, швидкий темп і багатослів'я, надмірна лаконічність, грубість [5].

Одним із чинників покращення мовленнєвого розвитку як дошкільників, так і їх вихователів і батьків є театралізована діяльність. У даній статті розглянуто лише один аспект порушеної проблеми, а саме покращення мовленнєвого розвитку дошкільників засобами

театралізованої діяльності.

Театралізована діяльність – це вид художньо-мовленнєвої діяльності дошкільників, пов'язаний зі сприйманням і відтворенням засобами театрального мистецтва художніх образів, навіяних літературними творами, складанням на цій основі власних сценаріїв і сюжетів.

У дошкільній педагогіці для визначення діяльності, що пов'язана з театром, використовують декілька термінів: «театральна діяльність» (Л. Артемова), «театралізована діяльність» (А. Богуш), «театральньо-ігрова діяльність» (О. Амадьєва).

Театралізована діяльність у дошкільному віці існує та усвідомлюється педагогами як один із найефективніших засобів педагогічного впливу на розвиток особистості дитини, що використовується з певною метою й спонукається мотивами. Педагог розвиває в дошкільників уміння входити в «образ» і «утримувати» його впродовж усієї театралізованої діяльності; усвідомлення мовленнєвих і виконавчих дій; уміння передавати характерні особливості будь-якого художнього образу; здатність переносити отримані уявлення в самостійну ігрову діяльність; спроможність виявляти зацікавленість до театру як виду мистецтва: усвідомленість змісту, ідеї, художніх образів літературних творів. Діти широко включаються у театралізовану діяльність, стимульовані літературними, ігровими, особистісними мотивами. У них з'являється потреба у грі, що виникає під впливом літературного твору, а також потреба в самовираженні, спілкуванні, пізнанні себе через відтворення різних образів.

Театралізована діяльність є могутнім засобом мовленнєвого розвитку дітей. Під час перегляду вистави, знайомства з літературними творами за допомогою театру вони отримують зразки правильного, красивого, емоційно забарвленого зв'язного мовлення, насиченого влучними образними виразами, прислів'ями, приказками, фразеологізмами. У мовленнєво-творчій діяльності діти вживають різні типи зв'язних висловлювань для вирішення конкретних ігрових, комунікативних ситуацій (міркування, пояснення, відтворення казкових діалогів, складання власних сценаріїв тощо). Мовлення стає зрозумілішим, виразнішим, граматично оформленим. Гра сприяє розвитку сюжетоскладання. У процесі підготовки й показу вистави в дитячій розвивається зв'язне мовлення, яке має емоційно забарвлений характер і передбачає широке вживання вербальних і невербальних засобів виразності (адже дошкільники або відтворюють художньо-мовленнєві сюжети і тим засвоюють норму в найвищому її прояві, або вправляються в самостійному складанні сюжету). Під впливом художніх творів і вражень у дитини з'являється здатність до рефлексії, «примірювання» до себе різних за характером образів, типів, уміння приймати їх позицію у проживанні різних ситуацій, відчуття їхнє переживання. Діти відчують багату різноманітність гаму переживань, сприймають біль і страждання літературних героїв, співчують їм, очищають, звільнюють душу від своїх власних тривог, поступово піднімаються до розуміння внутрішнього світу іншої людини, що «полегшує соціальну адаптацію дитини, збагачує її емоційно-чуттєвий досвід, формує відчуття духовної гармонії» [7].

Театралізована діяльність дітей дає змогу оцінити

загальні підходи до вирішення проблеми формування мовленнєвої особистості. Театралізовану діяльність дошкільників можна класифікувати:

- за способом організації (індивідуальні чи колективні ігри);
- за змістом театралізованої діяльності (ігри за сюжетами літературних творів, ігри-драматизації, інсценування);
- за видами ігрового матеріалу (театр ляльок, театр іграшок, пальчиковий театр тощо).

Л. Артемова розрізняє театралізовані ігри залежно від виду гри та специфічного сюжетно-рольового змісту. Вона пропонує розподілити театралізовані ігри на дві основні групи: режисерські ігри та ігри-драматизації. У першому випадку дитина як режисер і водночас «голос за кадром», організовує театральньо-ігрове поле, акторами, виконавцями в якому є ляльки. В іншому випадку, актори, сценаристи, режисери – самі діти, які за ходом гри домовляються між собою про те, хто чим буде займатися, хто яку роль виконуватиме [2].

У програмі А. Богуш «Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку» подано таку класифікацію, яка включає і способи організації дітей, і зміст театральньо-ігрової діяльності, і розмаїття літературних текстів, за якими можуть розіграватися театральні вистави. Автор виділяє ігри-драматизації, імпровізації, інсценівки художніх творів, ігри за сюжетами літературних творів, розігрування потішок, забавлянок, пісень.

Деякі дослідники розглядають театралізовану діяльність як ігри за сюжетами літературних творів (Р. Жуковська, В. Захарченко, Ю. Косенко) чи як творчі рольові ігри (Т. Маркова). Проте всі вчені визначають пріоритетність мовленнєвих завдань. Коли дитина дивиться виставу, вона сприймає кращі зразки правильного літературного мовлення, що сприяє подальшому розвитку власного зв'язного мовлення.

У процесі театралізованої гри відбувається збагачення та активізація словника дітей, формування вміння самостійно складати, створювати власний сюжет, добирати необхідне мовленнєве оформлення для реалізації задуму, ідеї. Готуючи театральну виставу, дитина також виконує вправи, які сприяють розвитку виразності мовлення, а крім того, засвоює сприйняті раніше готові мовленнєві форми.

У театралізованих режисерських іграх, серед яких ігри з іграшками та ігри-драматизації, дитина або виконує роль режисера та виконує дії з персонажами-іграшками, координуючи події, або в сукупній діяльності з іншими бере на себе будь-яку роль. Ігри-драматизації складніші, оскільки дошкільникам доводиться співвідносити свої дії з діями партнерів.

За Н. Водолагою, змістовими компонентами театралізованої діяльності виступають: *пізнавальний*, що надає можливість познайомитися з театром, набути певних знань про театр і людей, які там працюють; *ігровий*, який дозволяє використовувати набуті знання у грі; *сценічний*, під час якого діти перетворюються на справжніх акторів.

Комплексний підхід до театралізованої діяльності дозволить упорядкувати мовленнєву роботу, врахувати специфічність мовленнєвих завдань у кожному з напрямків.

Для театралізованої діяльності дошкільників засто-

совують різні види театру, залежно від використання ігрового матеріалу та способів його розміщення. У дошкільній педагогіці виокремлюють такі види театру: ляльковий, театр маріонеток, пальчиковий, театр на фланелеграфі, тінювий, у яких використовують такі матеріали, як іграшки, картинки, ляльки, кокони, топушки, смикунчики, маріонетки, фланелеграф, фігурки тінювого театру, «живі тіні», що можуть бути розміщені на екрані (театр картинок, тіней, «живих тіней»), ширмі (театр пальчиковий, з ляльками бі-ба-бо, коконів, ляльок, маріонеток, смикунчиків), на столі (театр ляльок, іграшок, топушок), на фланелеграфі (фланелеграф).

Театралізована діяльність дошкільників має певні особливості в межах кожного вікового періоду. Це пов'язано з різним рівнем розвитку мовлення, ігрової діяльності, театральних дій, сприймання літературних творів.

Діти іноді грають у театр і запрошують глядачами дорослих або однолітків, які їм потрібні лише як атрибут театру. Малюків не турбує, чи зрозуміло й цікаво глядачам те, що вони показують. Діти люблять входити в образ, переживають яскраві хвилювання, наслідують дорослих.

Але інтерес до такого роду діяльності в них ще не стійкий, не довготривалий. Недостатньо розвинуте й мовлення молодших дошкільників: вони можуть повторити слова за дорослим, але самостійно не створюють фрази. Театральні дії в них виражаються в руховій активності, дітям необхідне керівництво вихователя.

Керівництво іграми дітей дошкільного віку передбачає цілеспрямований вплив на зміст ігор, але без підміни їхньої ініціативи й самостійності, що створює умови для розвитку творчості, допомагає малюкам встановити позитивні взаємовідносини. На думку багатьох учених, гра – єдиний вид діяльності, у якому дитина виявляє незалежність від дорослих. Необережне втручання дорослих часто призводить до того, що гра згасає, перестає викликати інтерес дітей. У старших групах ширше використовуються прийоми опосередкованого педагогічного впливу: організація предметно-ігрового середовища, постановка перед дітьми проблемних ігрових завдань, попередня мовленнєва робота тощо.

До старшої групи діти приходять уже з певним запасом ігрових умінь і навичок, а саме: будувати план-сюжет, розподіляти ролі, самостійно готувати атрибути

та декорації, використовувати способи колективного спілкування.

У старших дошкільників з'являється інше ставлення до вистави. Вони прагнуть глибше передати образ героя та показати власне ставлення до нього. Іноді діти вражають виразністю міміки, жесту, слова. У дошкільників шести-семи років гра-драматизація стає виставою, у якій вони грають «для глядачів», а не «для себе», вона є ніби переходом до драматичного мистецтва. Діти старшого дошкільного віку мають можливість самостійно організувати й здійснювати театральну-ігрову діяльність, вони оволодівають умінням усвідомлено вибирати засоби виразності для самостійної театралізованої діяльності через художній аналіз літературного твору, образів героїв; опановують умінням узгоджувати власні дії з діями учасників гри, самостійно й справедливо розв'язувати суперечки, допомагати товаришам, дбайливо ставитися до ігор, радіти успіхам.

Висновки. Специфічний вид дитячої активності й один із видів творчості – театралізована діяльність, у різних її проявах, має відчутний позитивний вплив на загальний і мовленнєвий розвиток дошкільників. Якщо в ранньому дошкільному віці переважає театральна-ігрова діяльність, то з часом відбувається перехід на стадію театральну-мовленнєву діяльності: відшлифовується виразність дитячого мовлення тощо.

Список використаних джерел

1. Алексеева, М. М. Методика развития речи и обучения родному языку дошкольников : навч. посіб. [для студ. вищ. і середовищ. пед. навч. закладів] / М. М. Алексеева, Б. І. Яшина. – 3-е изд., стереотип. – М. : Вид. центр «Академия», 2000. – 400 с.
2. Артемова, Л. В. Театр і гра : [навч. посіб.] / Л. В. Артемова. – Київ : Томіріс, 2002. – 286 с.
3. Базовий компонент дошкільної освіти / Наук. керівник: А. М. Богущ, дійсний член НАПН України, проф. д-р пед. наук; авт. кол-в: Богущ А. М., Бельська Г. В., Богиніч О. Л., Гавриш Н. В., Долина О. П., Ильченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сидельникова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. – Київ : Видавництво, 2012. – 26 с.
4. Бех, Л. В. Проектування освітнього процесу – умова забезпечення якості дошкільної освіти (на прикладі мовного розвитку дошкільнят) // Управління якістю варіативної системи дошкільної освіти: актуальні проблеми та перспективи розвитку. Тези виступів учасників міжрегіональної науково-практичної конференції. – Ростов-на-Дону, 2004. – 144 с.
5. Бельська, Г. Підготовка фахівця дошкільного профілю – формування особистості / Г. Бельська // Творча особистість учителя : проблеми теорії і практики / [ред. кол. Мороз О. (голова), Гузій Н. та ін.]. – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003. – Вип. 9. – 294 с. – С. 101–112.
6. Божович, Л. І. Вибрані психологічні праці. Проблеми формування особистості / під ред. Д. І. Фельдштейна. – Москва : Междунар. пед. академія, 1995. – С. 13.
7. Гаврик, Н. В. Структура і функції мовленнєво-творчої діяльності дошкільників / Дошкільна лінгводидактика. Хрестоматія / Упор. Богущ А. М. / Н. В. Гаврик. – Київ : Вид. дім «Слово», 2005. – 720 с.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 03.10.2017

Василенко Е. Н. Теоретические и практические вопросы речевого развития дошкольников средствами театрализованной деятельности.

А Рассмотрены особенности речевого развития как младших, так и старших дошкольников. Охарактеризованы проблемы, которые возникают во время речевого общения. Обоснована целесообразность использования театральной деятельности как важного фактора речевого развития дошкольников. Проанализированы классификации театрализованной деятельности.

Ключевые слова: речевое развитие; дошкольники; театрализованная деятельность

Vasilenko E. N. Theoretical and practical aspects of speech development of preschool children by means of theatrical activities.

S The article deals with the features of speech development of both younger and older preschool children. Characterized by the problems that arise during the speech communication. The expediency of using theatrical activity as an important factor in the speech development of preschoolers is substantiated. The classifications of the theatrical activity are analyzed.

Key words: speech development; preschoolers; theatrical activity